

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هشدارهایی

درباره نفقه

سرشناسه: دفتر پژوهش‌های اسلامی سازمان زندانها

عنوان: هشدارهایی درباره نفقه

تکرار نام پدیدآور: تهیه و تنظیم دفتر پژوهش‌های اسلامی سازمان زندانها

مشخصات ظاهری: ۲۰ص، [جیبی]

ISBN: 978-600-5098-40-2

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس،

موضوع: نفقه - قوانین و مقررات - ایران

موضوع: نفقه - راهنمای آموزشی

رده کنگره: ۱۳۹۲، ۷۵۵ / ۹ / ۱۸۹ BP

رده دیویی: ۲۹۷/۳۶ شماره مدرک: ۲۹۳۳۷۷۵

هشدارهایی درباره نفقه

تهیه و تنظیم: دفتر پژوهش‌های اسلامی سازمان زندانها

به سفارش: ستاد دیه کشور

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۹۲

تیراژ: ۵۰۰/۰۰۰ جلد

قطع: جیبی

صفحه: ۲۰ صفحه

شابک: 978-600-5098-40-2

هشدارهایی درباره

نفقه

آیا می‌دانید که تعداد قابل توجهی از زندانیان مرد، به سبب نداری، غفلت یا سرپیچی در پرداخت نکردن «نفقه‌ی» همسر و فرزندان در حبس به سر می‌برند؟! آیا می‌دانید که زندانی شدن به خاطر نپرداختن «نفقه»، شرمساری فراوانی نزد دوستان و آشنایان و اقوام دارد؟!

آیا می‌دانید که سستی و ناتوانی در اداره خانواده، جوهره انسانی را با تردید جدی، مواجه می‌کند؟! و آیا... . این غفلت و سستی و سپس گرفتار شدن، نتیجه ناآگاهی و یا لجاجت است. زن و مرد در آغاز زندگی مشترک باید بدانند چه وظایفی در برابر هم دارند و اگر

سرپیچی کنند در کدام موارد «قانون» با آنها برخورد خواهد کرد.

از وظایفی که بر عهدهٔ مرد است پرداخت «نفقه» می‌باشد که انجام آن باعث انسجام خانواده و ازدیاد محبت می‌گردد و همچون خونی در شریان‌های زندگی به گردش در می‌آید و شادابی و طراوت را به ارمغان می‌آورد.

نفقه چیست؟

نفقه، در اصطلاح فقهی و حقوقی، هزینهٔ زندگی زن و فرزندان است که مرد باید آن را بپردازد. آری، مرد باید بپردازد.

این تعهد حقوقی و شرعی، در نظام آفرینش هم جاری است؛ یعنی معمولاً موجودات نر از پرنده و چرنده، وحشی و اهلی، همه و همه به فکر تأمین خوراک و

سرپناه و امنیت بچه‌ها و خانواده خود هستند و صبح تا شام خود را در این اندیشه به سر می‌برند.

پرندگان را ببینید که چگونه برای بچه‌های خود، لانه می‌سازند و صبح‌گاهان با ذوق و شوق از لانه بیرون می‌آیند و با تلاش و کوشش، آب و دانه‌ای فراهم می‌آورند. حتی درندگان وحشی هم به خانواده خود، مهر می‌ورزند و در تأمین خوراک و ایجاد سرپناه، با چنگ و دندان می‌کوشند.

این تلاش زیبا در این هستی پهناور از مورچه و زنبور عسل گرفته تا پرندگان و چرندگان، همه روزه در جریان است و صحنه زیبایی از تلاش و تعهد را در پیش چشمان ما به نمایش می‌گذارند.

آنها از لباس بی نیازند و به صورت خدادادی از همان آغاز تا آخر عمر، همراهشان است و گرنه همین را نیز تأمین می‌کردند. پس وظیفه تأمین معاش خانواده یک

قاعده فطری و غریزی است که در نهاد همه موجودات به ودیعت گذاشته شده است، اما در انسان این گرایش فطری، با قانون نیز، حد و مرز پیدا کرده است. انسان، گُل سرسبد هستی است و بر همه موجودات و پدیده‌های دیگر برتری دارد، تعهد پس او هم در تأمین نیازهای معمولی و عرفی خانواده، باید شکل «برتر» داشته باشد. انسان فقط خود و خانواده‌اش را سیر نمی‌کند و نمی‌پوشاند، بلکه با هر لقمه‌ای به اعتلای روحی و تکامل معنوی خود هم کمک می‌کند.

انسان از آن‌جا که در اجتماع زندگی می‌کند باید حدود و مرزهای دیگران را هم رعایت کند و به حقوق آن‌ها احترام بگذارد؛ یکی از این حدود، «نفقه» است که تأمین آن به عهده «مرد» می‌باشد.

بعضی از مردان از جدّی بودن این قانون فطری و حقوقی الهی اطلاع ندارند و به سبب همین بی‌اطلاعی،

گرفتار می‌شوند. برخی هم با تعصب کور می‌پندارند که «نفقه»، مسئولیت سنگینی است که فقط اسلام به دوش مرد نهاده است. حال آن که چنین نیست، زیرا اولاً: چنان که قبلاً گفتیم اساساً «نفقه» در بطن طبیعت و فطرت همه موجودات و از آن جمله، انسان نهاده شده است. ثانیاً: نفقه در همه مکاتب بشری و الهی، مطرح شده است؛ مثلاً در ایالات متحده آمریکا واژه *Maintenane* تقریباً معادل کلمه نفقه به کار برده می‌شود. معنای اولیه آن، مترادف با معنای مشهور نفقه، شامل تأمین غذا، لباس و مسکن می‌شود، ولی در اصطلاح حقوقی، شامل دیگر نیازمندی‌های معقول از قبیل هزینه‌های رفت و آمد، هزینه‌های دارو و درمان و... می‌شود. (*Blaks* Low dictionary/ P490).

در انگلیس، واژه *Maintenavce* به پول قابل پرداخت برای هزینه‌های زندگی شخصی همسر و

فرزندان اطلاق می‌شود. اما علاوه بر واژه فوق، کلمه Alimoney نیز در انگلیس به کار برده می‌شود که معنای آن، محدودتر و مربوط به نفقه‌ای است که دادگاه در زمان جدایی، شوهر را ملزم به پرداخت آن به همسر خویش می‌کند.

(The oxford companion to law/ p.48)

در ماده ۲۵ اعلامیه حقوق بشر آمده است:
 « هر کسی باید سطح زندگانی، سلامت و رفاه خود و خانواده‌اش را از حیث خوراک و مسکن و مراقبت‌های طبی و خدمات لازم اجتماعی تأمین کند.»
 اعلامیه حقوق بشر با این که در بندهای دیگر تصریح می‌کند که زن و مرد دارای حقوق مساوی هستند، اما نفقه دادن مرد را به زن، منافی تساوی حقوق زن ندانسته است. روشن است که قوانین کشورهای غربی و اعلامیه حقوق بشر، مربوط به یک قرن قبل است، اما اسلام در

پانزده قرن قبل، که اقوام گوناگون در شرق و غرب، حقوق زن را نادیده می‌گرفتند و او را به سان برده‌ای در خدمت مرد می‌دانستند، از زن دفاع کرد و شئون انسانی‌اش را پاس داشت. این آیت قرآنی، یک نمونه آن است:

«فإمساكُ بمعروفٍ أو تسريحٌ بإحسان»؛ [□] یا آن‌ها (زنان) را به طور متعارف و شایسته نگه داری کنید یا با نیکی و احسان، رهایشان نمایید.

در این آیه، خداوند دو راه حل را برای مردان پیشنهاد می‌کند: یا زنان را به نیکی نگه دارند و یا به خوشی، آنان را رها کنند. نگاه داشتن به نیکی، مستلزم پرداخت هزینه های زندگی و خوش رفتاری با آنان است و رها کردن با

□. بقره، آیه ۲۳۳.

خوشی و خوبی نیز مستلزم حمایت مادی از آنان در مواردی خاص است.

امام صادق ع در بیان «امساک بمعروف» می‌فرماید:
 «امساک به معروف، به معنای اذیت نکردن زنان و پرداختن نفقهٔ ایشان است.»[□]

پیامبر گرامی اسلام ص در خطبهٔ الوداع دربارهٔ حق زن بر شوهر فرمودند:

«فَعَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَ كِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ؛[□] بر شما باد خوراک و پوشاک زنانتان را به نیکی و شایستگی ادا کنید.»

فلسفه نفقه

□. وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۲۲۶.

□. همان، ص ۲۳۰.

در نظام آفرینش، مسئولیت و رنج طاقت فرسای تولید نسل به عهده زن گذاشته شده است، زن است که باید سنگینی دوره بارداری و بیماری مخصوص این دوره را به عهده بگیرد، سختی زایمان و عوارض آن را تحمل نماید، اینها همه از نیروی بدنی و عضلانی او می‌کاهد و توانایی‌اش را در کسب و کار، کاهش می‌دهد.

به گفته استاد شهید مطهری: « زن و مرد از لحاظ

نیروی کار، مشابه و مساوی آفریده نشده‌اند، عموماً

توانایی‌های مردان برای کارهای اقتصادی و تولیدی به

خصوص کارهای طاقت فرسای بدنی، بیشتر است.»[□]

طبق ماده ۱۱۰۵ قانون مدنی: « در روابط زوجین،

ریاست خانواده بر عهده شوهر است.» تکلیف وی به

پرداخت نفقه نیز از توابع و نتایج حقوقی ریاست او بر

□. استاد مرتضی مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، ص ۲۳۲.

خانواده است. این وظیفه به حکم قانون است. (ماده ۱۱۰۶ قانون مدنی).

برخی از حقوق دانان به ماده ۱۱۰۴ قانون مدنی (تشوید مبنای خانواده) استناد می‌کنند و پرداخت نفقه را از موجبات تشوید (محکم کردن) خانواده می‌دانند و معتقدند که:

«زوج در این جا نباید فکر کند که به زوجه احسان می‌کند، بلکه این کار از لوازم تأسیس و صیانت خانواده است.»[□]

شرایط پرداخت نفقه

واجب بودن پرداخت نفقه از سوی مرد، دو شرط دارد:

□. دکتر جعفری لنگرودی، حقوق خانواده، ص ۱۶۲.

۱. دائم بودن ازدواج: قانون مدنی ایران در ماده ۱۱۰۶ تصریح می‌کند که: «در عقد دائم، نفقه زن به عهده شوهر است.» پس اگر عقد موقت باشد، نفقه از سوی مرد به زن واجب نیست؛ مگر این که در سند عقد موقت، شرطی مبتنی بر پرداخت نفقه از سوی مرد، قید شده باشد.

۲. تمکین کامل همسر: در حقوق اسلامی، تمکین به دو معنای زیر است:

الف. تمکین خاص، که شامل انجام دادن وظایف زناشویی و نزدیکی جنسی است.

ب. تمکین عام، یعنی اطاعت زن از شوهر در امور جاری مشترک به نحو معمولی و متعارف. یعنی زن بدون هم آهنگی با شوهرش شغل انتخاب نکند، به مسافرت، میهمانی، دید و بازدید و امثال آن نرود.

در ماده ۱۱۰۸ قانون مدنی ایران آمده است:

«هرگاه زن، بدون مانع شرعی از ادای وظایف زوجیت امتناع کند، مستحق نفقه نخواهد بود.»

پس استحقاق نفقه در عقد دائم، مشروط به تمکین زن در برابر شوهرش می‌باشد؛ مگر این که همسر دارای عذر شرعی باشد، که در این صورت هر چند همسر از ادای وظایف زناشویی، خودداری می‌کند، ولی باز هم مستحق نفقه است.

پی‌آمدهای نپرداختن نفقه

مرد اگر بی هیچ گونه عذر موجهی، خرج زندگی همسر و خانواده را نپردازد، با عواقب ناگواری رو به رو خواهد شد؛ صدمه به شخصیت و آبرو، سست کردن گوهر ذاتی انسان، نچشیدن طعم ایمان و عبادت، دور شدن از سلامت جسمی و روحی، از جمله عوارض طبیعی آن است.

علاوه بر این‌ها، زن وقتی در تنگنای معیشتی قرار می‌گیرد و سستی و تنبلی همسر خود را می‌بیند گاه ناچار می‌شود که به «قانون» پناه ببرد تا از این راه، حق خود و فرزندان را طلب کند. این اقدامات قانونی او هم در شکل‌های مدنی و کیفری خود را نشان می‌دهد؛ تا جایی که به حبس و زندان مرد هم منجر می‌شود. همین زندانی شدن آغاز ماجراهای ناگوار دیگری است که

شخصیت مرد و کیان خانواده را در معرض تندبادهای شديدي قرار می دهد.

البته زنان آگاه و فهيم تا آن جا که می توانند می سازند و طرح دعوی کيفری و به زندان انداختن مرد را هم راه چاره نمی دانند، بالاخره مرد هم باید همتی کند و امروز و آینده خود و خانواده اش را در نظر گیرد.

توصیه به همسران

در مسئله «نفقه»، اخلاق و غیرت دینی و انسانی، بسیار مهم است که زن و شوهر باید رعایت کنند. مرد باید از تنبلی و سستی یا لجاجت و بدخلقی دست بکشد و بداند که خرج زندگی زن و فرزند با اوست و باید ذهن و اندیشه خود را به خلاقیت وادارد و از توان فکری و قدرت جسمی خود به نفع خانواده بهره ببرد. به جریان انداختن اندیشه توانا و انرژی بازوان نیرومند، از صحنه های زیبا و

شرافت‌مندانۀ نظام آفرینش است و هم چون بهار و چشمه و آبشار و جنگل، آدمی را به شور و شغف و تحسین و تمجید وا می‌دارد.

«روزی رسول اکرم θ با اصحاب خود نشستۀ بود،

جوان توانا و نیرومندی را دید که اول صبح به کار و

کوشش مشغول شده است. کسانی که در محضر آن

حضرت بودند، گفتند: اگر این جوان، نیرومندی خود را

در راه خدا (مثلاً جهاد) به کار می‌گرفت، شایسته مدح

و تمجید بود. رسول خدا θ فرمود:

این سخن را نگویید، اگر این جوان برای معاش خود

کار می‌کند تا در زندگی محتاج دیگران نباشد و از مردم،

مستغنی گردد، او با این عمل در راه خدا قدم بر می‌دارد.

هم چنین اگر برای کودکان ناتوان خود یا والدین

ضعیفش کار می‌کند تا آنان را تأمین کند و از مردم بی‌نیازشان سازد، باز هم در راه خدا کوشش می‌کند».[□]
 آری، تلاش برای تأمین خرج زندگی خانواده (نفقه)، کوششی بزرگ در راه خدا و در نظر پیامبر ﷺ زیبا و ستودنی است. بر عکس، اگر ایشان می‌شنید که جوانی بیکار است و بی‌هیچ عذری، تن به کار نمی‌دهد می‌فرمود که از چشم من افتاد.

در سخن دیگر به تأکید و تکرار فرمود: «ملعون است، ملعون است کسی که بار زندگی خود را به دوش دیگران اندازد.»[□]

این توصیه و یادآوری‌های ما به مرد است. اما «زن» هم باید به فطرت و سرشت زنانه خود توجه کند و شیوه‌های زن بودن را هوشیارانه و به طور طبیعی به کار

□. فیض کاشانی، محجة البیضاء، ج ۳، ص ۱۴۰.

□. این شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۳۷.

گیرد. این جاست که مرد نیز موجودیت واقعی خود را تحقق یافته می‌بیند و به وظایفش در عرصه زندگی دل‌گرم می‌شود.

زن باید عنصر «قناعت» را چون تابلویی درخشان در پیش چشم خود داشته باشد. اسراف و تجمل‌گرایی و افتادن در خرج‌های سنگین و آرایش بی‌رویه و مسرفانه شکل و قیافه و ظاهر زندگی، دور از قناعت است و آینده زندگی را تاریک می‌سازد. سفارش اسلام این است که: لباس ساده تهیه کنید، ولی آداب پوشیدن را رعایت نمایید، خوراک در حد نیاز فراهم کنید، ولی آداب خوردن را به جا آورید، مرکب سواری را در حد شأن خود، تهیه کنید، ولی آداب رانندگی را از نظر دور ندارید، خانه را برای زندگی کردن به دست آورید، اما خانه‌ای که روح شما را به اسارت نبرد.

منزل آراسته به تقوا و زن وشوهر قانع و رفیق و
همراه، گنج الهی و سرمایه عرشی‌اند و زندگی آنان،
آمیخته به خوشی و صفا و صمیمیت و کرامت و شرافت
است.

بیاید «نفقه» را وسیله‌ای بدانیم که بادمیدن روح
«قناعت» در آن، خود و فرزندانمان را شاداب و با طراوت
نگه داریم و آینده‌توأم با مادیت و معنویت را رقم بزنیم.
انتقام‌گیری و اقدام قانونی سخت گیرانه که منجر به
«زندان» شود، گره‌ای را باز نمی‌کند. این همه سفارش و
توصیه که در مورد صبر و سازش شده به سبب نتایج
ارزشمندی است که به بار خواهد آورد. درست است که
«صبر»، تلخ است، اما میوه‌های شیرین و پر منفعتی
خواهد داشت، به قول سعدی:

صبر، تلخ آمد و لیکن عاقبت

میوه شیرین دهد پر منفعت